YER RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHDA YER TUZISH, DAVLAT YER KADASTRI VA YER MONITORINGINING O‘ZARO INTEGRATSIYASI

Xayrullayeva Maftuna Nizom qizi
Davlat kadastrlari palatasi Navoiy viloyati boshqarmasi Ko’chmas mulkka bo’lgan huquqlarni davlat ro’yxatidan o’tkazish bo’limi bosh mutaxassisi
E-mail: maftunaxayrullayeva95gmail.uz

Annotatsiya: Mazkur tezisda yer resurslaridan oqilona va samarali foydalanishni ta’minlashda yer tuzish, davlat yer kadastri hamda yer monitoringining ahamiyati va o‘zaro bog‘liqligi yoritilgan. Yer resurslaridan foydalanish jarayonida yer uchastkalarining huquqiy maqomi, miqdoriy va sifat ko‘rsatkichlari, ulardan foydalanish holati hamda yuzaga kelayotgan salbiy jarayonlarni muntazam kuzatib borish muhim hisoblanadi. Zamonaviy geoinformatsion texnologiyalar, masofadan zondlash ma’lumotlari va raqamli kadastr tizimlaridan foydalanish yer resurslarini boshqarish samaradorligini oshirish imkonini beradi. Tadqiqotda yer tuzish, kadastr va monitoring tizimlarini o‘zaro integratsiyalashning amaliy ahamiyati hamda yer resurslarini boshqarishni takomillashtirish bo‘yicha takliflar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: yer resurslari, yer tuzish, davlat yer kadastri, yer monitoringi, geoinformatsion tizim, masofadan zondlash, raqamli kadastr.

Kirish

Yer jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik rivojlanishida muhim tabiiy resurslardan biri hisoblanadi. Qishloq xo‘jaligi, sanoat, qurilish, transport va boshqa sohalarning rivojlanishi bevosita yer resurslaridan foydalanish bilan bog‘liq. Shu sababli yer resurslarini hisobga olish, ulardan oqilona foydalanishni tashkil etish va ularning holatini muntazam nazorat qilish davlat boshqaruvining muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Yer resurslarini samarali boshqarishda yer tuzish, davlat yer kadastri va yer monitoringi o‘zaro chambarchas bog‘langan tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Yer tuzish orqali yerlarni tashkil etish va ulardan foydalanishning hududiy asoslari shakllantirilsa, davlat yer kadastri orqali yer uchastkalari to‘g‘risidagi huquqiy, miqdoriy va sifat ma’lumotlari shakllantiriladi. Yer monitoringi esa yerlarning holatidagi o‘zgarishlarni kuzatish, baholash va salbiy jarayonlarni aniqlash imkonini beradi.

Asosiy qism

Yer tuzish — yer resurslaridan foydalanishni hududiy jihatdan tashkil

etish, yer uchastkalaridan foydalanish samaradorligini oshirish va ularni muhofaza qilishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimidir. Yer tuzish tadbirlari natijasida yer uchastkalarining chegaralari aniqlashtiriladi, ulardan foydalanish maqsadlari belgilanadi hamda hududlarning mavjud tabiiy va iqtisodiy sharoitlari hisobga olinadi.

Yer tuzishning asosiy vazifalaridan biri yer resurslaridan foydalanishda iqtisodiy manfaatlar bilan ekologik talablarning o‘zaro muvozanatini ta’minlashdan iborat. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligi yerlaridan foydalanishda tuproq unumdorligini saqlash, eroziya va sho‘rlanish jarayonlarining oldini olish hamda yerlarning meliorativ holatini yaxshilash muhim ahamiyatga ega.

Davlat yer kadastri esa yer uchastkalari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni tizimli ravishda shakllantirish, saqlash va ulardan foydalanishni ta’minlaydi. Kadastr ma’lumotlari yer uchastkasining joylashuvi, chegaralari, maydoni, yer toifasi, foydalanish maqsadi va boshqa muhim ko‘rsatkichlarni o‘z ichiga oladi. Ishonchli va aniq kadastr ma’lumotlarining mavjudligi yer munosabatlarini tartibga solish hamda hududlarni rivojlantirishni rejalashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yer monitoringi yer resurslarining holatini muntazam kuzatish va undagi o‘zgarishlarni aniqlash tizimidir. Monitoring jarayonida yerlarning miqdoriy va sifat holati, tuproq unumdorligi, eroziya, sho‘rlanish, botqoqlanish, degradatsiya kabi jarayonlar kuzatiladi. Olingan ma’lumotlar asosida yer resurslaridan foydalanish samaradorligi baholanadi va ularni muhofaza qilish bo‘yicha tegishli choralar ishlab chiqiladi.

Hozirgi davrda yer monitoringini zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanmasdan samarali tashkil etish qiyin. Geografik axborot tizimlari (GAT), aerokosmik suratlar, masofadan zondlash texnologiyalari va raqamli xaritalash usullari yerlarning holatini tezkor va aniq baholash imkonini bermoqda. Mazkur texnologiyalar orqali yer qoplamidagi o‘zgarishlarni aniqlash, yangi o‘zlashtirilgan yoki foydalanishdan chiqarilgan maydonlarni hisobga olish hamda degradatsiya jarayonlarini hududiy jihatdan tahlil qilish mumkin.

Yer tuzish, kadastr va monitoring ma’lumotlarini yagona raqamli tizimda integratsiyalash bir qator afzalliklarni beradi. Birinchidan, yer uchastkalari haqidagi ma’lumotlarning aniqligi va dolzarbligi oshadi. Ikkinchidan, yer resurslaridan foydalanishdagi o‘zgarishlarni tezkor aniqlash imkoniyati yaratiladi. Uchinchidan, hududlarni rivojlantirish va yer resurslaridan foydalanishni rejalashtirishda ishonchli ma’lumotlar bazasi shakllanadi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar yordamida yer uchastkalarining kadastr ma’lumotlari bilan ularning amaldagi foydalanish holatini solishtirish imkoniyati kengayadi. Bu esa yerdan foydalanishdagi nomuvofiqliklarni aniqlash, yerlarning noqonuniy yoki samarasiz foydalanilayotgan holatlarini

o‘rganish va tegishli boshqaruv qarorlarini qabul qilishga yordam beradi.

Yer monitoringining natijalari yer tuzish tadbirlarini takomillashtirish uchun ham muhim axborot manbai hisoblanadi. Masalan, ma’lum bir hududda tuproq degradatsiyasi kuchayganligi aniqlansa, ushbu hudud uchun yerlarni muhofaza qilish, meliorativ holatni yaxshilash yoki foydalanish tartibini o‘zgartirish bo‘yicha tegishli chora-tadbirlarni rejalashtirish mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, yer resurslarini boshqarishda uchta asosiy yo‘nalishning o‘zaro uzviyligi ta’minlanishi lozim:

1. **Yer tuzish** — yer resurslaridan foydalanishning hududiy va tashkiliy asoslarini belgilaydi.
2. **Davlat yer kadastri** — yer uchastkalari to‘g‘risidagi asosiy huquqiy, miqdoriy va sifat ma’lumotlarini shakllantiradi.
3. **Yer monitoringi** — yerlarning amaldagi holati va undagi o‘zgarishlarni muntazam kuzatib boradi.

Ushbu uch yo‘nalishning integratsiyasi natijasida yer resurslarini boshqarishning yagona axborot muhiti shakllanadi. Bunda kadastr ma’lumotlarini doimiy yangilab borish, monitoring natijalarini raqamli xaritalarga integratsiya qilish va yer tuzish loyihalarini zamonaviy geoinformatsion ma’lumotlar asosida ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yer resurslaridan samarali va oqilona foydalanishni ta’minlashda yer tuzish, davlat yer kadastri va yer monitoringi tizimlarining o‘zaro integratsiyasi muhim ahamiyatga ega. Ushbu tizimlarning uyg‘un faoliyati yer resurslarining miqdoriy va sifat holati to‘g‘risida aniq ma’lumotlarni shakllantirish, ulardan foydalanish samaradorligini oshirish va yerlarni muhofaza qilish imkonini beradi.

Kelgusida yer resurslarini boshqarish samaradorligini oshirish uchun kadastr va monitoring ma’lumotlarini raqamlashtirish, geoinformatsion texnologiyalarni keng joriy etish, masofadan zondlash ma’lumotlaridan muntazam foydalanish hamda yerlarning sifat holatini baholash tizimini takomillashtirish zarur.

Shuningdek, yer tuzish loyihalarini ishlab chiqishda monitoring natijalaridan keng foydalanish, kadastr ma’lumotlarini muntazam yangilab borish va turli axborot tizimlari o‘rtasida ma’lumot almashinuvini yo‘lga qo‘yish yer resurslaridan foydalanishni yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi.

2. O‘zbekiston Respublikasining yer resurslaridan foydalanish va davlat kadastriga oid normativ-huquqiy hujjatlari.
3. Varaxin V.I. Yer tuzish va yer resurslarini boshqarish asoslari.
4. Volkov S.N. Yer tuzish: nazariya va amaliyot.
5. Geoinformatsion tizimlar va yer kadastrida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishga oid ilmiy-uslubiy manbalar.
6. Yer monitoringi va yer resurslarini muhofaza qilish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar va uslubiy qo‘llanmalar.